

Η μαγεία της Ελληνικής γλώσσας

Εισαγωγικά

Στις μέρες μας όπου αμφισβητούνται ακόμα και τα αυτονόητα, έχει αρχίσει να ακούγεται η άποψη ότι δεν υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες γλώσσες, αλλά ότι όλες έχουν την ίδια αξία. Αυτό είναι τόσο παράλογο να το πιστεύει κανείς, όσο το να πιστεύει ότι μπορούν σε έναν αγώνα δρόμου όλοι οι δρομείς να τερματίσουν ταυτόχρονα. Κάτι τέτοιο είναι απλά αδύνατον. Το συγκεκριμένο παράδειγμα είναι κάτι πολύ απλό, πόσο μάλλον όταν έχουμε να κάνουμε με κάτι τόσο πολύπλοκο όσο η γλώσσα. Δηλαδή μπορεί μια γλώσσα πρωτόγονου επιπέδου με 10 διαφορετικές λέξεις να έχει την ίδια αξία με μια γλώσσα τόσο σύνθετη όσο οι σημερινές; Ποιός λογικός άνθρωπος μπορεί να το δεχτεί αυτό; Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι οι χιμπατζήδες χρησιμοποιούν μια «γλώσσα» με ένα λεξιλόγιο από τριάντα λέξεις-κραυγές¹¹.

Σκοπός αυτού του κειμένου δεν είναι να υποβαθμίσει κάποιες γλώσσες, αλλά να αποδείξει με **αντικειμενικά** κριτήρια ότι δεν έχουν όλες οι γλώσσες την ίδια αξία (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η κάθε γλώσσα δεν έχει την αξία της). Υπάρχουν σήμερα περίπου 3.000 διαφορετικές γλώσσες (η πλειοψηφία των οποίων δεν έχει σύστημα γραφής). Είναι σίγουρο ότι κάθε γλώσσα έχει τη δική της αξία και πρέπει να αγωνιζόμαστε όλοι, ώστε όλες οι γλώσσες να επιβιώσουν. Δυστυχώς πολλές γλώσσες έχουν ήδη εκλείψει και θα εκλείψουν και στο μέλλον, και αυτό είναι πραγματικά μια αμαρτία. Όσο αμαρτία είναι, όταν εξαφανίζεται ένα είδος ζώου, διότι και η γλώσσα κάτι τέτοιο είναι, ένας «ζωντανός» οργανισμός που εξελίσσεται και είτε επιβιώνει είτε χάνεται. Πρακτική δυστυχώς συνέπεια αυτού είναι να χάνονται σημαντικά κομμάτια της εξέλιξης της ανθρώπινης πορείας, για την οποία δεν έχουμε ιδιαίτερα πολλές γνώσεις.

Για πολλούς **μη-Ελληνες** γλωσσολόγους και ανθρώπους του πνεύματος, είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η Ελληνική γλώσσα (ιδιαίτερος τα Αρχαία Ελληνικά) είναι η ανώτερη μορφή γλώσσας που έχει επινοήσει ποτέ το ανθρώπινο πνεύμα. Οι απόψεις αυτές δεν είναι αυθαίρετες, αλλά βασίζονται σε κριτήρια αντικειμενικά σχετικά με την αξιολόγηση μιας γλώσσας. Παρακάτω θα περιγράψουμε μία σειρά από ιδιότητες τις Ελληνικής γλώσσας και θα αντιπαραβάλουμε κάποιες ξένες γλώσσες (συνήθως την Αγγλική, καθώς αυτή είναι η πιο διαδεδομένη) προς σύγκριση.

Πλούτος Λεξιλογίου

Είναι γνωστή η έκφραση που χρησιμοποιούν οι Αγγλοαμερικάνοι, όταν ψάχνουν να βρουν την κατάλληλη λέξη για κάποια έννοια «Οι Έλληνες θα έχουν μια λέξη για αυτό». Φράση την οποία πρώτος είχε γράψει ο καθηγητής Όλιβερ Τάπλιν στο βιβλίο του «Ελληνικό πυρ»¹⁰.

Ενώ η Αγγλική γλώσσα έχει, βάσει του μεγάλου Αμερικανικού λεξικού Merriam-Webster, περίπου 166.724 λεξίτυπους (σύμφωνα με το ίδιο λεξικό 41.214 από αυτές τις λέξεις είναι **αμιγώς** Ελληνικές, χωρίς να υπολογίζουμε τις σύνθετες και τις Ελληνογενείς)¹⁰, η Ελληνική γλώσσα περιλαμβάνει ήδη, στην καταγραφή μέχρι λίγο πριν από την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, 1.200.000 λεξίτυπους. Το εντυπωσιακό αυτό νούμερο προκύπτει από το έγκριτο TLG (Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας), το οποίο ακόμα δεν έχει τελειώσει την καταγραφή όλων των Ελληνικών κειμένων. Εκτιμάται μάλιστα από τη διευθύντρια του TLG, κ. Μαρία Παντελιά, ότι μόλις τελειώσει η καταγραφή θα έχουν αποθησαυριστεί ίσως μέχρι και 2.000.000 λεξίτυποι¹⁵.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον κ Α. Κωσταντινίδη συγγραφέα των βιβλίων «Οι Ελληνικές λέξεις στην Αγγλική γλώσσα» και «Η οικουμενική διάσταση της Ελληνικής γλώσσας», πολλά λεξικά σταματούν την ετυμολογία της λέξης στη Λατινική ρίζα αγνοώντας το γεγονός ότι η πλειονότητα των ίδιων των Λατινικών λέξεων έχουν Ελληνική ρίζα¹⁰.

Πολλές Ομηρικές λέξεις σώζονται ακόμα και σήμερα στις Ευρωπαϊκές γλώσσες, και αυτές οι πάμπολλες λέξεις φυσικά δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των «αμιγώς Ελληνικών» που αναφέραμε νωρίτερα. Μία από αυτές τις λέξεις είναι το γνωστό «kiss». Ακούγεται αστεία σαν δήλωση ότι είναι στην ουσία Ελληνική λέξη ε; Και όμως, στα Αρχαία Ελληνικά, το «φιλώ» είναι «κυνέω / κυνώ», εξ' ου και το προσκυνώ (σημαίνει κάνω ένα βήμα μπροστά και δίνω ένα φιλή). Στην προστακτική το ρήμα γίνεται «κύσον με», δηλαδή «φίλησε με», όπως θα είπε και η Πηνελόπη στον Οδυσσέα, όταν τον είδε να επιστρέφει στην Ιθάκη. Στα Αγγλικά θα λέγαμε «kiss me». Ο βαθμός ομοιότητας των δύο φράσεων δεν αφήνει χώρο για αμφιβολίες. Και αυτό είναι μόνο ένα από τα πολλά παραδείγματα.

Δυνατότητα δημιουργίας νέων λέξεων

Η δύναμη της Ελληνικής γλώσσας βρίσκεται στην ικανότητά της να πλάθεται όχι μόνο προθεματικά ή καταληκτικά, αλλά διαφοροποιώντας σε μερικές περιπτώσεις μέχρι και την ρίζα της λέξης (π.χ. «τρέχω» και «τροχός» παρόλο που είναι από την ίδια οικογένεια

αποκλίνουν ελαφρώς στην ρίζα). Η Ελληνική γλώσσα είναι ειδική στο να δημιουργεί σύνθετες λέξεις με απίστευτων δυνατοτήτων χρήσεις, πολλαπλασιάζοντας το λεξιλόγιο.

Το διεθνές λεξικό Webster's (Webster's New International Dictionary) αναφέρει «*Η Λατινική και η Ελληνική, ιδίως η Ελληνική, αποτελούν ανεξάντλητη πηγή υλικών για την δημιουργία επιστημονικών όρων*»¹², ενώ οι Γάλλοι λεξικογράφοι Jean Bouffartigue και Anne-Marie Delrieu τονίζουν «*Η επιστήμη βρίσκει ασταμάτητα νέα αντικείμενα ή έννοιες. Πρέπει να τα ονομάσει. Ο θησαυρός των Ελληνικών ριζών βρίσκεται μπροστά της, αρκεί να αντλήσει από εκεί. Θα ήταν πολύ περίεργο να μην βρει αυτές που χρειάζεται*»¹⁰.

Ο Γάλλος συγγραφέας Ζακ Λακαρριέρ, έκθαμβος μπροστά στο μεγαλείο της Ελληνικής, είχε δηλώσει σχετικά «*Η Ελληνική γλώσσα έχει το χαρακτηριστικό να προσφέρεται θαυμάσια για την έκφραση όλων των ιεραρχιών με μια απλή εναλλαγή του πρώτου συνθετικού. Αρκεί κανείς να βάλει ένα παν- πρώτο- αρχί- υπέρ- ή μια οποιαδήποτε άλλη πρόθεση μπροστά σε ένα θέμα. Κι αν συνδυάσει κανείς μεταξύ τους αυτά τα προθέματα, παίρνει μια ατελείωτη ποικιλία διαβαθμίσεων. Τα προθέματα εγκλείονται τα μεν στα δε σαν μια σημασιολογική κλίμακα, η οποία ορθώνεται προς τον ουρανό των λέξεων*»¹⁰.

Είναι αλήθεια ότι μπορούμε να βάλουμε και παραπάνω από μια πρόθεση μπροστά από μία λέξη, ακριβώς όπως περιγράφει ο Γάλλος φίλος μας. Παραδείγματα συνδυασμών πολλαπλών προθέσεων με λέξεις που να δημιουργούν νέες λέξεις υπάρχουν άπειρα. Αντικαταβάλλω, επαναδιατυπώνω, αντιπαρέρχομαι, ανακατασκευάζω κ.τλ.

Στην Ιλιάδα του Ομήρου η Θέτις θρηνεί για ό,τι θα πάθει ο υιός της σκοτώνοντας τον Έκτωρα «*διό και δυσαριστοτοκείαν αυτήν ονομάζει*». Η λέξη αυτή από μόνη της είναι ένα μοιρολόι, *δυσ* + *άριστος* + *τίκτω* (=γεννώ) και σημαίνει, όπως αναλύει το Ετυμολογικόν το Μέγα, «*που για κακό γέννησα τον άριστο*»⁷. Ποιά άλλη γλώσσα στον κόσμο θα μπορούσε να αποδώσει σε μία μόνο λέξη τόσα πολλά και υψηλά νοήματα; Και όπως έλεγαν και οι Αρχαίοι, «*το Λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν*».

Προ ολίγων ετών κυκλοφόρησε στην Ελβετία το λεξικό ανύπαρκτων λέξεων (Dictionnaire Des Mots Inexistants), όπου προτείνεται να αντικατασταθούν Γαλλικές περιφράσεις με μονολεκτικούς όρους από τα Ελληνικά. Π.χ. *andropreere*, *biopaleste*, *dysparegorete*, *ecogeniarche*, *elpidophore*, *glossoctonie*, *philomatheem tachymathie*, *theopempte* κ.λπ, περίπου 2.000 λήμματα με προοπτική περαιτέρω εμπλουτισμού⁶.

Ο Godefroi Herman, ο Γάλλος μεταφραστής των Διονυσιακών του Νόννου, ομολογεί «*Πόσες φορές μεταφράζοντας δεν ανέκραξα όπως ο Ρονσάρ: Πόσο είμαι περίλυπος που η γλώσσα η Γαλλική δεν δημιουργεί λέξεις όπως η Ελληνική... ωκύμορος, δύσποτμος, ολιγοφρονείν...*»⁷.

Η ακριβολογία

Στα Αγγλικά το ρήμα και το ουσιαστικό συχνά χρησιμοποιούν ακριβώς την ίδια λέξη π.χ. «drink» που σημαίνει και «ποτό» και «πίνω». Επιπλέον τα ονόματα δεν έχουν κλίσεις, για παράδειγμα στα Ελληνικά λέμε «Ο Θεός, του Θεού, τω Θεώ, τον Θεό, ω Θεέ», ενώ στα Αγγλικά έχουμε μια μόνο λέξη για όλες αυτές τις έννοιες, το «God». Είναι προφανές, λοιπόν, ότι τουλάχιστον, όσον αφορά την ακριβολογία, γλώσσες, όπως τα Ελληνικά, υπερτερούν σαφώς σε σχέση με γλώσσες σαν τα Αγγλικά. Είναι λογικό άλλωστε, αν κάτσει να το σκεφτεί κανείς, ότι μπορεί πολύ πιο εύκολα να καθιερωθεί μια γλώσσα διεθνής, όταν είναι πιο εύκολη στην εκμάθηση. Από τη άλλη όμως μια τέτοια γλώσσα εκ των πραγμάτων δεν μπορεί να είναι τόσο ποιοτική.

Συνέπεια των παραπάνω είναι ότι η Αγγλική γλώσσα δεν μπορεί να είναι λακωνική, όπως είναι η Ελληνική, καθώς για να μην είναι διφορούμενο το νόημα της εκάστοτε φράσης, πρέπει να χρησιμοποιηθούν επιπλέον λέξεις. Για παράδειγμα η λέξη «drink» σαν αυτοτελής φράση δεν υφίσταται στα Αγγλικά, καθώς μπορεί να σημαίνει «ποτό», «πίνω», «πιες» κ.τλ. Αντιθέτως στα Ελληνικά η φράση «πιες» βγάζει νόημα, χωρίς να χρειάζεται να βασιστείς στα συμφραζόμενα για να καταλάβεις το νόημά της.

Παρένθεση: Να θυμίσουμε εδώ ότι στα Αρχαία Ελληνικά εκτός από Ενικός και Πληθυντικός αριθμός, υπήρχε και Δυϊκός αριθμός. Υπάρχει στα Ελληνικά και η Δοτική πτώση εκτός από τις υπόλοιπες 4 πτώσεις ονομαστική, γενική, αιτιατική και κλιτική¹⁷. Η Δοτική χρησιμοποιείται συνεχώς στον καθημερινό μας λόγο (π.χ. Βάσει των μετρήσεων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι...) και είναι πραγματικά άξιοι λόγου το γιατί εκδιώχθηκε βίαια από την νεοελληνική γλώσσα. Ακόμα παλαιότερα, εκτός από την εξορισμένη αλλά ζωντανή Δοτική υπήρχαν και άλλες τρεις επιπλέον πτώσεις, οι οποίες όμως χάθηκαν⁷.

Το ίδιο πρόβλημα, σε πολύ πιο έντονο φυσικά βαθμό, έχει και η Κινεζική γλώσσα. Όπως μας λέει και ο Κρητικός δημοσιογράφος Α. Κρασανάκης «Επειδή οι απλές λέξεις είναι λίγες, έχουν αποκτήσει πάρα πολλές έννοιες, για να καλύψουν τις ανάγκες της έκφρασης, πρβλ. π.χ.: «σι» = γνωρίζω, είμαι, ισχύς, κόσμος, όρκος, αφήνω, θέτω, αγαπώ, βλέπω, φροντίζω, περπατώ, σπίτι κ.τλ., «πα» = μπαλέτο, οκτώ, κλέφτης, κλέβω... «πάϊ» = άσπρο, εκατό, εκατοστό, χάνω...»¹. Ίσως να υπάρχει ελαφρά διαφορά στον τονισμό, αλλά δύσκολα μπορώ να φανταστώ πως θα μπορούσαν να υπάρχουν δεκάδες διαφορετικοί τονισμοί για μία μονοσύλλαβη λέξη, ώστε να διαχωρίσουν φωνητικά όλες οι πιθανές της έννοιες. Αλλά ακόμα

και να υπάρχει, πώς είναι δυνατόν να καταστήσεις ένα σημαντικό κείμενο (π.χ. συμβόλαιο) ξεκάθαρο;

Η Κυριολεξία

Στην Ελληνική γλώσσα ουσιαστικά δεν υπάρχουν συνώνυμα, καθώς όλες οι λέξεις έχουν λεπτές εννοιολογικές διαφορές μεταξύ τους. Για παράδειγμα η λέξη «λωποδύτης» χρησιμοποιείται για αυτόν που βυθίζει το χέρι του στο ρούχο (=λωπή) μας και μας κλέβει, κρυφά δηλαδή, ενώ ο «ληστής» είναι αυτός που μας κλέβει φανερά, μπροστά στα μάτια μας. Επίσης το «άγειν» και το «φέρειν» έχουν την ίδια έννοια. Όμως το πρώτο χρησιμοποιείται για έμψυχα όντα, ενώ το δεύτερο για τα άψυχα.

Στα Ελληνικά έχουμε τις λέξεις «κεράννυμι», «μίγνυμι» και «φύρω» που όλες έχουν το νόημα του «ανακατεύω». Όταν ανακατεύουμε δύο στερεά ή δύο υγρά μεταξύ τους, αλλά χωρίς να συνεπάγεται νέα ένωση (π.χ. λάδι με νερό), τότε χρησιμοποιούμε την λέξη «μειγνύω», ενώ, όταν ανακατεύουμε υγρό με στερεό τότε λέμε «φύρω». Εξ' ου και η λέξη «αιμόφυρτος» που όλοι γνωρίζουμε, αλλά δεν συνειδητοποιούμε τι σημαίνει. Όταν οι Αρχαίοι Έλληνες πληγωνόντουσαν στη μάχη, έτρεχε τότε το αίμα και ανακατευόταν με την σκόνη και το χώμα. Το κεράννυμι σημαίνει ανακατεύω δύο υγρά και φτιάχνω ένα νέο, όπως για παράδειγμα ο οίνος και το νερό. Εξ' ου και ο «άκρατος» (δηλαδή καθαρός) οίνος που έλεγαν οι Αρχαίοι, όταν δεν ήταν ανακατεμένος (κεκραμμένος) με νερό.

Τέλος η λέξη «παντρεμένος» έχει διαφορετικό νόημα από την λέξη «νυμφευμένος», διαφορά που περιγράφουν οι ίδιες οι λέξεις για όποιον τους δώσει λίγη σημασία. Η λέξη παντρεμένος προέρχεται από το ρήμα υπανδρεύομαι και σημαίνει τίθεμαι υπό την εξουσία του ανδρός, ενώ ο άνδρας νυμφεύεται, δηλαδή παίρνει νύφη⁵. Γνωρίζοντας τέτοιου είδους λεπτές εννοιολογικές διαφορές, είναι πραγματικά πολύ αστεία μερικά από τα πράγματα που ακούμε στην καθημερινή - συχνά λαθεμένη - ομιλία (π.χ. «ο Χ παντρεύτηκε»).

Η Ελληνική γλώσσα έχει λέξεις για έννοιες οι οποίες παραμένουν χωρίς απόδοση στις υπόλοιπες γλώσσες, όπως άμιλλα, θαλπωρή και φιλότιμο. Μόνον η Ελληνική γλώσσα ξεχωρίζει τη ζωή από τον βίο, την αγάπη από τον έρωτα. Μόνον αυτή διαχωρίζει, διατηρώντας το ίδιο ριζικό θέμα, το ατύχημα από το δυστύχημα, το συμφέρον από το ενδιαφέρον⁷.

Γλώσσα διδάσκαλος

Το εκπληκτικό είναι ότι η ίδια η Ελληνική γλώσσα μας διδάσκει συνεχώς πώς να γράφουμε σωστά. Μέσω της ετυμολογίας, μπορούμε να καταλάβουμε ποιος είναι ο σωστός τρόπος γραφής ακόμα και λέξεων που ποτέ δεν έχουμε δει ή γράψει.

Το «πειρούνι» για παράδειγμα, για κάποιον που έχει βασικές γνώσεις Αρχαίων Ελληνικών, είναι προφανές ότι γράφεται με «ει» και όχι με «ι», όπως πολύ άστοχα το γράφουμε σήμερα. Ο λόγος είναι πολύ απλός, το «πειρούνι» προέρχεται από το ρήμα «πείρω» που σημαίνει τρυπώ-διαπερνώ, ακριβώς επειδή τρυπάμε με αυτό το φαγητό για να το πιάσουμε. Επίσης η λέξη «συγκεκριμένος» φυσικά και δεν μπορεί να γραφτεί «συγκεκριμμένος», καθώς προέρχεται από το «κριμένος» (αυτός που έχει δηλαδή κριθεί) και όχι βέβαια από το «κρυμμένος» (αυτός που έχει κρυφτεί). Άπειρα παραδείγματα τέτοιου είδους υπάρχουν, σχεδόν ολόκληρο το λεξικό της Ελληνικής.

Άρα το να υπάρχουν πολλά γράμματα για τον ίδιο ήχο (π.χ. η, ι, υ, ει, οι κ.τλ) όχι μόνο δεν θα έπρεπε να μας δυσκολεύει, αλλά αντιθέτως να μας βοηθάει στο να γράφουμε πιο σωστά, εφόσον βέβαια έχουμε μια βασική κατανόηση της γλώσσας μας. Επιπλέον η ορθογραφία με τη σειρά της μας βοηθάει αντίστροφα στην ετυμολογία αλλά και στην ανίχνευση της ιστορικής πορείας της κάθε μίας λέξης.

Η σοφία

Στη γλώσσα έχουμε το σημαίνον (τη λέξη) και το σημαινόμενο (την έννοια). Στην Ελληνική γλώσσα αυτά τα δύο έχουν πρωτογενή σχέση, καθώς αντίθετα με τις άλλες γλώσσες το σημαίνον δεν είναι μια τυχαία σειρά από γράμματα. Σε μια συνηθισμένη γλώσσα, όπως τα Αγγλικά μπορούμε να συμφωνήσουμε όλοι να λέμε το σύννεφο *car* και το αυτοκίνητο *cloud*, και από τη στιγμή που το συμφωνήσουμε και εμπρός, να είναι έτσι. Στα Ελληνικά κάτι τέτοιο είναι αδύνατον. Για αυτόν τον λόγο πολλοί διαχωρίζουν τα Ελληνικά σαν «εννοιολογική» γλώσσα από τις υπόλοιπες «σημειολογικές» γλώσσες.

Μάλιστα ο μεγάλος φιλόσοφος και μαθηματικός Βένερ Χάιζενμπεργκ είχε παρατηρήσει αυτή τη σημαντική ιδιότητα για την οποία είχε πει *«Η θητεία μου στην αρχαία Ελληνική γλώσσα υπήρξε η σπουδαιότερη πνευματική μου άσκηση. Στη γλώσσα αυτή υπάρχει η πληρέστερη αντιστοιχία ανάμεσα στη λέξη και στο εννοιολογικό της περιεχόμενο»*⁷.

Όπως μας έλεγε και ο Αντισθένης, «Αρχή σοφίας, η των ονομάτων επίσκεψις»⁷. Για παράδειγμα ο «άρχων» είναι αυτός που έχει δική του γη (άρα=γή + έχων). Και πραγματικά,

ακόμα και στις μέρες μας είναι πολύ σημαντικό να έχει κανείς δική του γη / δικό του σπίτι. Ο «βοηθός» σημαίνει αυτός που στο κάλεσμα τρέχει. Βοή=φωνή + θέω=τρέχω. Ο Αστήρ είναι το αστέρι, αλλά η ίδια η λέξη μας λέει ότι κινείται, δεν μένει ακίνητο στον ουρανό (α + στήρ από το ίστημι που σημαίνει στέκομαι).

Αυτό που είναι πραγματικά ενδιαφέρον, είναι ότι πολλές φορές η λέξη περιγράφει ιδιότητες της έννοιας, την οποία εκφράζει, αλλά με τέτοιο τρόπο που εντυπωσιάζει και δίνει τροφή για τη σκέψη. Για παράδειγμα ο «φθόνος» ετυμολογείται από το ρήμα «φθίνω» που σημαίνει μειώνομαι. Και πραγματικά ο φθόνος σαν συναίσθημα, σιγά σιγά μας φθίνει και μας καταστρέφει. Μας «φθίνει» - ελαττώνει σαν ανθρώπους - και μας φθίνει μέχρι και τη υγεία μας. Και φυσικά όταν θέλουμε να χαρακτηρίσουμε κάτι που είναι τόσο πολύ, ώστε να μην τελειώνει, πώς το λέμε; Μα φυσικά «άφθονο».

Έχουμε την λέξη «ωραίος» που προέρχεται από την «ώρα». Διότι για να είναι κάτι ωραίο, πρέπει να έρθει και στην ώρα του. Ωραίο δεν είναι ένα φρούτο ούτε άγουρο ούτε σαπισμένο, και ωραία γυναίκα δεν είναι κάποια ούτε στα 70 της άλλα ούτε φυσικά και στα 10 της. Ούτε το καλύτερο φαγητό είναι ωραίο, όταν είμαστε χορτάτοι, επειδή δεν μπορούμε να το απολαύσουμε. Ακόμα έχουμε τη λέξη «ελευθερία» για την οποία το «Ετυμολογικόν Μέγα» διατείνεται «παρά το ελεύθειν όπου ερά» = το να πηγαίνει κανείς όπου αγαπά⁹. Άρα βάσει της ίδιας της λέξης, ελεύθερος είσαι, όταν έχεις τη δυνατότητα να πας όπου αγαπάς. Πόσο ενδιαφέρουσα ερμηνεία...

Το άγαλμα ετυμολογείται από το αγάλλομαι (ευχαριστιέμαι), επειδή, όταν βλέπουμε ένα όμορφο αρχαιοελληνικό άγαλμα, η ψυχή μας αγάλλεται. Και από το θέαμα αυτό επέρχεται η αγαλλίαση. Αν κάνουμε, όμως, την ανάλυση της λέξης αυτής, θα δούμε ότι είναι σύνθετη από αγάλλομαι + ίαση(=γιατρεία). Άρα για να συνοψίσουμε, όταν βλέπουμε ένα όμορφο άγαλμα (ή οτιδήποτε όμορφο), η ψυχή μας αγάλλεται και ιατρευόμαστε. Και πραγματικά, γνωρίζουμε όλοι ότι η ψυχική μας κατάσταση συνδέεται άμεσα με τη σωματική μας υγεία.

Παρένθεση: Και μια και το έφερε η «κουβέντα», η Ελληνική γλώσσα μας λέει και τι είναι άσχημο. Από το στερητικό «α» και την λέξη σχήμα μπορούμε εύκολα να καταλάβουμε τι. Για σκεφτείτε το λίγο...

Σε αυτό το σημείο, δεν μπορούμε παρά να σταθούμε στην αντίστοιχη Λατινική λέξη για το άγαλμα (που άλλο από Λατινική δεν είναι). Οι Λατίνοι ονόμασαν το άγαλμα, statua από το Ελληνικό «ίστημι», που ήδη αναφέραμε σαν λέξη, και το ονόμασαν έτσι, επειδή στέκει ακίνητο. Προσέξτε την τεράστια διαφορά σε φιλοσοφία μεταξύ των δύο γλωσσών, αυτό που

σημαίνει στα Ελληνικά κάτι τόσο βαθύ εννοιολογικά, για τους Λατίνους είναι απλά ένα ακίνητο πράγμα.

Μια και αναφέραμε τα Λατινικά, ας κάνουμε άλλη μια σύγκριση. Ο «άνθρωπος στα Ελληνικά ετυμολογείται ως το *όν* που κυττάει προς τα πάνω (άνω + θρώσκω). Πόσο σημαντική και συναρπαστική ετυμολογία που μπορεί να αποτελέσει βάση ατελείωτων φιλοσοφικών συζητήσεων. Αντίθετα στα Λατινικά ο άνθρωπος είναι «Homo» που ετυμολογείται από το *χώμα*. Το *ον* που κυττάει ψηλά στον ουρανό, λοιπόν, για τους Έλληνες, σκέτο *χώμα* για τους Λατίνους... Υπάρχουν και άλλα παρόμοια παραδείγματα που θα μπορούσαν να αναφερθούν εδώ. Είναι λογικό στο κάτω κάτω ότι μια γλώσσα που βασίστηκε στην Ελληνική αντιγράφοντάς την, εκ των πραγμάτων δεν μπορεί να έχει τα ίδια υψηλά νοήματα.

Είναι προφανής η σχέση που έχει η γλώσσα με τη σκέψη του ανθρώπου. Όπως λέει και ο George Orwell στο αθάνατο έργο του «1984», απλή γλώσσα σημαίνει και απλή σκέψη. Εκεί το καθεστώς προσπαθούσε να περιορίσει τη γλώσσα για να περιορίσει τη σκέψη των ανθρώπων, καταργώντας συνεχώς λέξεις. «*Η γλώσσα και οι κανόνες αυτής αναπτύσσουν την κρίση*» έγραφε ο Μιχάι Εμινέσκου, εθνικός ποιητής των Ρουμάνων¹⁶. Μια πολύπλοκη γλώσσα αποτελεί μαρτυρία ενός προηγμένου πνευματικά πολιτισμού. Το να μιλάς σωστά σημαίνει να σκέφτεσαι σωστά, να γεννάς διαρκώς λόγο και όχι να παπαγαλίζεις λέξεις και φράσεις.

Όπως σημειώνει και ο «δικός μας» Κωνσταντίνος Τσάτσος, πρώην Υπουργός, πρώην Πρόεδρος Δημοκρατίας και συγγραφέας, «Όσο πιο προηγμένος είναι ο πολιτισμός ενός έθνους, τόσο πιο πλούσιες σε προϊστορία, και συνεπώς και σε ουσία, είναι οι λέξεις της γλώσσας... Με την γλώσσα μεταδίδομε λογικούς συνειρμούς και διεγείρομε συναισθήματα... Κάθε λαός έχει την γλώσσα που του αξίζει. Στη γλώσσα, όπως και στα τραγούδια του, εναποθηκεύεται ο πολιτισμός του... είναι ο πιο αδιάψευστος μάρτυρας της ιστορικής του συνείδησης και της ιστορικής του συνέχειας»⁷.

Η μουσικότητα

Η Ελληνική φωνή κατά την αρχαιότητα ονομαζόταν «αυδή». Η λέξη αυτή δεν είναι τυχαία, προέρχεται από το ρήμα «άδω» που σημαίνει τραγουδώ. Όπως γράφει και ο μεγάλος ποιητής και ακαδημαϊκός Νικηφόρος Βρεττάκος:

*«Όταν κάποτε φύγω από τούτο το φως
θα ελιχθώ προς τα πάνω, όπως ένα*

*ποταμάκι που μουρμουρίζει.
Κι αν τυχόν κάπου ανάμεσα
στους γαλάζιους διαδρόμους
συναντήσω αγγέλους, θα τους
μιλήσω Ελληνικά, επειδή
δεν ξέρουνε γλώσσες. Μιλάνε
Μεταξύ τους με μουσική»⁸.*

Ο γνωστός Γάλλος συγγραφέας Ζακ Λακαρριέρ, επίσης, μας περιγράφει την κάτωθι εμπειρία από το ταξίδι του στην Ελλάδα *«Άκουγα αυτούς τους ανθρώπους να συζητούν σε μια γλώσσα που ήταν για μένα αρμονική αλλά και ακατάληπτα μουσική. Αυτό το ταξίδι προς την πατρίδα - μητέρα των εννοιών μας - μου απεκάλυπτε έναν άγνωστο πρόγονο, που μιλούσε μια γλώσσα τόσο μακρινή στο παρελθόν, μα οικεία και μόνο από τους ήχους της. Αισθάνθηκα να τα έχω χαμένα, όπως αν μου είχαν πει ένα βράδυ ότι ο αληθινός μου πατέρας ή η αληθινή μου μάνα δεν ήταν αυτοί που με είχαν αναστήσει»⁴.*

Ο διάσημος Έλληνας και διεθνούς φήμης μουσικός Ιάνης Ξενάκης είχε πολλές φορές τονίσει ότι η μουσικότητα της Ελληνικής είναι εφάμιλλη της συμπαντικής. Αλλά και ο Γίββων μίλησε για μουσικότερη και γονιμότερη γλώσσα, που δίνει κορμί στις φιλοσοφικές αφαιρέσεις και ψυχή στα αντικείμενα των αισθήσεων¹⁰. Ας μην ξεχνάμε ότι οι Αρχαίοι Έλληνες δεν χρησιμοποιούσαν ξεχωριστά σύμβολα για νότες, χρησιμοποιούσαν τα ίδια τα γράμματα του αλφαβήτου.

«Οι τόνοι της Ελληνικής γλώσσας είναι μουσικά σημεία που μαζί με τους κανόνες προφυλάττουν απο την παραφωνία μια γλώσσα κατ' εξοχήν μουσική, όπως κάνει η αντίστιξη που διδάσκεται στα ωδεία, ή οι διέσεις και υφέσεις που διορθώνουν τις κακόηχες συγχορδίες», όπως σημειώνει η φιλόλογος και συγγραφέας Α. Τζιροπούλου Ευσταθίου⁷.

Είναι γνωστό εξ 'άλλου πως όταν οι Ρωμαίοι πολίτες πρωτάκουσαν στη Ρώμη Έλληνες ρήτορες, συνέρρεαν να αποθαυμάσουν, ακόμη και όσοι δεν γνώριζαν Ελληνικά, τους ανθρώπους που *«ελάουν ως αηδόνες»⁸*. Δυστυχώς κάπου στην πορεία της Ελληνικής φυλής, η μουσικότητα αυτή (την οποία οι Ιταλοί κατάφεραν και κράτησαν) χάθηκε, προφανώς στα μαύρα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Να τονίσουμε εδώ ότι οι άνθρωποι της επαρχίας, τους οποίους συχνά κοροϊδεύουμε για την προφορά τους, είναι πιο κοντά στην Αρχαιοελληνική προφορά από ό,τι εμείς οι άνθρωποι της πόλεως.

Η Ελληνική γλώσσα επεβλήθη αβίαστα (στους Λατίνους) και χάρη στη μουσικότητά της. Όπως γράφει και ο Ρωμαίος Οράτιος *«Η Ελληνική φυλή γεννήθηκε ευνοημένη με μία γλώσσα*

εύχη, γεμάτη μουσικότητα». Και δεν είναι τυχαίο που απομνημονεύουμε ευκολότερα ένα ποίημα παρά μια σελίδα πεζογραφήματος⁸. Και όπως ακριβώς έλεγαν και οι ίδιοι οι Ρωμαίοι, η Ελληνική γλώσσα θα παραμένει «η ευπρεπεστάτη των γλωσσών και η γλυκύτερα είς μουσικότητα»¹⁶.

Άλλος ξένος καθηγητής, ο Στέφεν Ντόιτς, διαπιστώνει έκθαμβος ότι μέσα από τους στίχους του Ομήρου αναδύεται μουσική «Είναι τόσο έντεχνα συντεθειμένοι, ώστε απολαμβάνοντας την ανάγνωση απολαμβάνεις και την μουσική.». Και ο Ζάκ Μπουσάρ, Καναδός καθηγητής γράφει ότι «Η απαγγελία σέβεται τα μακρά και τα βραχεία φωνήεντα, δηλαδή το καλούπι του εξαμέτρου», και αναλύει «πως η ψιλή και η δασεία, η περισπωμένη και η οξεία, η μακρόχρονη λήγουσα και τα βραχύχρονα φωνήεντα... γίνονται νότες»⁷.

Αυτόφωτη γλώσσα

Όλοι γνωρίζουμε ότι οι Ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν τις ρίζες τους στα Λατινικά. Αυτό που ίσως μερικοί να αγνοούν είναι ότι τα ίδια τα Λατινικά έχουν βασιστεί πάνω στα Ελληνικά. Από το ίδιο το αλφάβητο (οι Ρωμαίοι πήραν αυτούσιο και απaráλλακτο το Χαλκιδικό αλφάβητο) μέχρι και την πλειοψηφία του λεξιλογίου.

Πριν ο Κικέρων, ο δημιουργός ουσιαστικά της Λατινικής γλώσσας, έρθει στην Ελλάδα για να σπουδάσει, οι Ρωμαίοι είχαν μερικές εκατοντάδες μόνο λέξεις με αγροτικό, οικογενειακό και στρατιωτικό περιεχόμενο. Όταν επέστρεψε στην Ρώμη, πήρε μαζί του κάποιες χιλιάδες Ελληνικές λέξεις δηλωτικές πολιτισμού και ένα «κλειδί» με το οποίο πολλαπλασίασε την αξία και τη σημασία τους. Το «κλειδί» αυτό ήταν οι προθέσεις¹⁰.

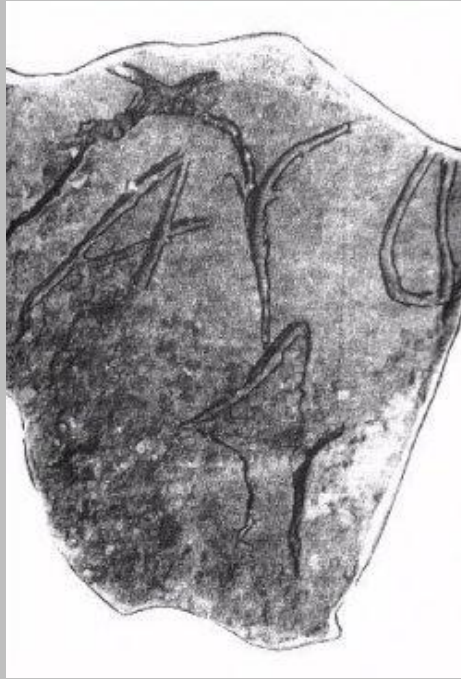
Για του λόγου το αληθές, να αναφέρουμε ότι το ιστορικό αυτό γεγονός το έχει τονίσει και ο διάσημος Γάλλος γλωσσολόγος Meillet «*Τα Λατινικά ως λόγια γλώσσα, είναι ανάτυπο των Ελληνικών. Ο Κικέρων μεταφέρει στη Λατινική, την Ελληνική ρητορική και φιλοσοφία. Ο Χριστιανισμός ακολούθως συνετέλεσε και αυτός στην επίδραση των Ελληνικών επί των Λατινικών. Το Λατινικό λεξιλόγιο είναι μετάφραση του αντιστοίχου Ελληνικού, και για αυτό τα Λατινικά δεν παραμέρισαν τα Ελληνικά στην Ανατολή. Διότι η μίμηση δεν είχε αρκετό γόητρο ώστε να αντικαταστήσει το πρωτότυπο*»¹⁰.

Μόνο και μόνο όσον αφορά τους επιστημονικούς όρους, όπου η συντριπτική πλειοψηφία των λέξεων είναι Ελληνικές, οι ξένες γλώσσες στην κυριολεξία θα κατέρρεαν χωρίς την Ελληνική. Η Ελληνική είναι η μοναδική γλώσσα η οποία είναι πραγματικά αυτόφωτη χωρίς να εξαρτάται από καμία άλλη. Δύο εκ του πλήθους ξένων επιστημόνων που το έχουν διαπιστώσει αυτό είναι οι Jean Bouffartigue και Anne-Marie Delrieu. Στο βιβλίο τους «Οι

Ελληνικές ρίζες στη Γαλλική γλώσσα» διαβάζουμε «*Η κατανόηση της δικής μας γλώσσας, η εκ νέου ανακάλυψη της ουσίας της - να ποια είναι η χρησιμότητα του να γνωρίζει κανείς τις Ελληνικές ρίζες. Οι Ελληνικές ρίζες δίνουν στη Γαλλική το πιο βαθύ στήριγμά της και συγχρόνως της παρέχουν την πιο υψηλή δυνατότητα για αφαίρεση. Μακρινή πηγή του πολιτισμού μας, η Ελλάδα βρίσκεται ζωντανή μέσα στις λέξεις που λέμε. Σχηματίζει κάθε μέρα τη γλώσσα μας*»¹⁰.

Υπάρχουν ακόμα σοβαρές απόψεις έγκριτων ξένων επιστημόνων, που υποστηρίζουν ότι μέχρι και τα Σανσκριτικά (αρχαία Ινδικά) προέρχονται από τα Ελληνικά. «*Ο πρώτος ο οποίος παρατήρησε αυτήν την ομοιότητα των ριζών είναι ο Φ. Μπάγιερ (1690-1738), καθηγητής γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο της Αγ. Πετρούπολης, καταλήγοντας στα συμπεράσματα ότι τα σανσκριτικά προέρχονται από τα Ελληνικά*»⁶, συμπέρασμα στο οποίο είχε καταλήξει στα τέλη του περασμένου αιώνα και ο Γερμανός Βορρ. Η συντακτική ομάδα του περιοδικού «Halcon - Ιέραξ» μας λέει «*Συγκρίνοντας καλά τη Σανσκριτική με την αρχαία Ελληνική, εύκολα αντιλαμβανόμαστε ότι η Ελληνική όχι μόνο είναι πιο αρχαία, αλλά και ότι επί πλέον όλοι οι συντακτικοί και γραμματικοί τύποι της είναι ανώτεροι και μεγαλύτερας γλωσσικής αξίας. Η δε σύνταξις καθ' υπόταξιν είναι καθαρά Ελληνική*»⁶. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Μέγας Αλέξανδρος προσπάθησε με την εκστρατεία του, εκτός όλων των άλλων, και να «συναγωνιστεί» τους Έλληνες που είχαν εκστρατεύσει στην Ανατολή πριν από αυτόν, τον Ηρακλή και τον Διόνυσο δηλαδή. Τα «Διονυσιακά» του Νόννου, έπος το οποίο περιγράφει την εκστρατεία του Διονύσου στις Ινδίες (αντίστοιχο με αυτά του Ομήρου), σώζεται μέχρι σήμερα. Ακόμα και κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ινδία, διασώζονται από του ιστορικούς της εποχής στοιχεία που επαληθεύουν την πανάρχαια παρουσία των Ελλήνων στις Ινδίες (Παράρτημα Ε).

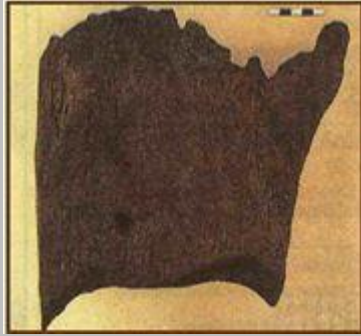
Επειδή μπορεί κάποιος να σκεφτεί σε αυτό το σημείο ότι το Ελληνικό αλφάβητο είναι Φοινικικής προελεύσεως, να αναφέρουμε απλά ότι τέτοιες **αντιεπιστημονικές θεωρίες είναι προ πολλού ξεπερασμένες** καθώς η αξιοπιστία τους έχει κλονιστεί σοβαρά από διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα. Απορίας άξιον είναι το γεγονός ότι η ύπαρξη των ευρημάτων αυτών δεν αναφέρεται πουθενά στα Ελληνικά (;) σχολεία, όπου προβάλλεται ως δεδομένη και αδιαμφισβήτητη η θεωρία της Φοινικικής προελεύσεως. Ένα από τα καρφιά στο φέρετρο της θεωρίας αυτής είναι και το κεραμικό θραύσμα που βρέθηκε στην νησίδα «Γιούρα» των Βορείων Σποράδων από τον Αρχαιολόγο Α. Σαμψών. Χρονολογήθηκε το 5.500-6.000 π.Χ. και φέρει καθαρά πάνω του εγχάρακτα τα γράμματα Α, Δ και Υ.

Να σημειώσουμε εδώ ότι οι Φοίνικες προτοεφανίστηκαν στην ιστορία το 1.300 π.Χ. Και αυτό το εύρημα δεν είναι «μόνο» του. Τα γράμματα Μ, Ν, Κ, Χ, Ξ, Π, Ο, και Ε διακρίνουμε σε πρωτοκυκλαδικά αγγεία της Μήλου τα οποία είναι της 3^{ης} π.Χ. χιλιετίας². Επιπλέον υπάρχει και η λίθινη σφραγίδα των Γιαννιτών που ανακαλύφθηκε από τον αρχαιολόγο Π. Χρυσοστόμου, η οποία χρονολογείται την 5^η π.Χ. χιλιετία.

Ακόμη η επιγραφή του Δισπηλιού που ανεσύρθη από τον καθηγητή Γ. Χουρμουζιάδη χαρακτηρίστηκε ως **η πρώτη γραφή του κόσμου**, αφού χρονολογήθηκε από τον «Δημόκριτο» βάσει της μεθόδου του «άνθρακα 14» με απόλυτη ακρίβεια στο 5.250 π.Χ.

Τέλος να αναφέρουμε τον δίσκο της Φαιστού ο οποίος χρονολογείται (με τις πιο συντηρητικές απόψεις) στο 1.700 π.Χ. και φέρει σύμβολα τα οποία όμως είναι **τυπωμένα** με κινητά στοιχεία (σφραγίδες), και για αυτόν τον λόγο το εύρημα αυτό αποτελεί το αρχαιότερο δείγμα τυπογραφίας του κόσμου. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε πηλός εξαιρετικής ποιότητας εις τον οποίον, αφού απετυπώθησαν οι χαρακτήρες, ο δίσκος ενήθη³.

Το 1989, στο υπ' αριθμ. 16 τεύχος του αρχαιολογικού περιοδικού «NESTOR», το οποίο εκδίδει το πανεπιστήμιο της Ινδιάνας, ο καθηγητής Πωλ Φωρ ανακοινώνει ότι στην Ιθάκη του 2.700 π.Χ. μιλούσαν και έγραφαν Ελληνικά. Με τη βοήθεια χαραγμένης εικόνας πλοίου επάνω στο όστρακο και σε σύγκριση με την ήδη αποκρυπτογραφημένη Γραμμική Γραφή Β' ο καθηγητής Φωρ κατόρθωσε να διαβάσει «Νύμφη με έσωσε». Διάβασε, ακόμα, αναγνωρίζοντας αριθμητικά και συλλαβές «Ίδού εγώ ο Αρεάδης δίδω εις την άνασσα Θεά Ρέα 100 αίγες, 10 πρόβατα...»⁶. Σημειωτέον ότι **ακόμα και σήμερα διδάσκεται στα Ελληνικά σχολεία η άποψη ότι τα χρόνια του Ομήρου δεν υπήρχε γραφή** και συνεπώς τα δύο έπη (Ιλιάδα και Οδύσσεια) μεταφέρονταν από γενεά σε γενεά προφορικά (κάτι το οποίο ούτως ή άλλως μόνο και μόνο βάσει της κοινής λογικής είναι αδύνατον).

Εις την Ελληνική γλώσσα τέλος παρατηρούνται όλα τα γλωσσολογικά φαινόμενα, π.χ. αφομοίωση (εις φθόγγος γίνεται όμοιος με άλλον), εναλλαγή (χρησιμοποίηση άλλου φθόγγου αντ' άλλου), συγχώνευση (ενοποίηση πολλών φθόγγων), ανομοίωση (αποβολή του ενός εκ των δύο ομοίων φθόγγων της ίδιας λέξεως), ανταλλαγή (αμοιβαία αλλαγή φθόγγων) κ.λπ.

Ορισμένοι μάλιστα ήχοι, όπως το Γ το Δ το Θ το Χ και το Ψ αποτελούν πολύ μεταγενέστερη και αποκλειστικά Ελληνική επινόηση, αφού δεν τους συναντάμε σε άλλη γλώσσα, έστω και αν περιέχονται στις δανεισμένες Ελληνικές λέξεις¹¹.

Ιστορική συνέχεια

Τα Ελληνικά είναι η μόνη γλώσσα στον κόσμο που ομιλείται και γράφεται συνεχώς επί 4.000 τουλάχιστον συναπτά έτη, καθώς ο Arthur Evans διέκρινε τρεις φάσεις στην ιστορία της Μινωικής γραφής, εκ των οποίων η πρώτη από το 2.000 π.Χ. ως το 1.650 π.Χ.¹³. Μπορεί κάποιος να διαφωνήσει και να πει ότι τα Αρχαία και τα Νέα Ελληνικά είναι διαφορετικές γλώσσες, αλλά κάτι τέτοιο φυσικά και είναι τελείως αναληθές.

Ο ίδιος ο Οδυσσέας Ελύτης είπε *«Εγώ δεν ξέρω να υπάρχει παρά μία γλώσσα, η ενιαία Ελληνική γλώσσα. Το να λέει ο Έλληνας ποιητής, ακόμα και σήμερα, ο ουρανός, η θάλασσα, ο ήλιος, η σελήνη, ο άνεμος, όπως το έλεγαν η Σαπφώ και ο Αρχίλοχος, δεν είναι μικρό πράγμα. Είναι πολύ σπουδαίο. Επικοινωνούμε κάθε στιγμή μιλώντας με τις ρίζες που βρίσκονται εκεί. Στα Αρχαία»*. Ο μεγάλος διδάσκαλος του γένους Αδαμάντιος Κοραΐς είχε πει *«Όποιος χωρίς την γνώση της Αρχαίας επιχειρεί να μελετήσει και να ερμηνεύσει την Νέαν, ή απατάται ή απατά»*. Ενώ ο Γιώργος Σεφέρης, γράφει *«Από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε και τραγουδούμε την ίδια γλώσσα»*¹⁰.

Παρόλο που πέρασαν χιλιάδες χρόνια, όλες οι Ομηρικές λέξεις έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα. Μπορεί να μην διατηρήθηκαν ατόφιες, αλλά έχουν μείνει στην γλώσσα μας μέσω των παραγώγων τους. Μπορεί να λέμε νερό αντί για ύδωρ, αλλά λέμε υδροφόρα, υδραγωγείο και αφυδάτωση. Μπορεί να μην χρησιμοποιούμε το ρήμα δέρκομαι (βλέπω) αλλά χρησιμοποιούμε την λέξη οξυδερκής. Μπορεί να μην χρησιμοποιούμε τη λέξη αυδή (φωνή), αλλά παρόλα αυτά λέμε άναυδος και απήυδησα. Τα παραδείγματα που θα μπορούσαμε να αναφέρουμε εδώ είναι πραγματικά αμέτρητα.

Η Γραμμική Β΄ είναι και αυτή καθαρά Ελληνική, γνήσιος πρόγονος της Αρχαίας Ελληνικής. Ο Άγγλος αρχιτέκτονας Μάικλ Βέντρις αποκρυπτογράφησε βάσει κάποιων ευρημάτων τη γραφή αυτή και απέδειξε την Ελληνικότητά της. Μέχρι τότε φυσικά όλοι αγνοούσαν πεισματικά έστω και το ενδεχόμενο να ήταν Ελληνική... Το γεγονός αυτό έχει τεράστια σημασία καθώς πάει τα Ελληνικά αρκετούς αιώνες ακόμα πιο πίσω στα βάθη της ιστορίας. Αυτή η γραφή σίγουρα ξενίζει, καθώς τα σύμβολα που χρησιμοποιεί είναι πολύ διαφορετικά από το σημερινό Αλφάβητο. Παρόλα αυτά η προφορά είναι παραπλήσια, ακόμα και με τα Νέα Ελληνικά. Για παράδειγμα η λέξη «ΤΟΚΟΣΟΤΑ» σημαίνει «Τοξότα» (κλητική). Είναι γνωστό ότι «κ» και «σ» στα Ελληνικά μας κάνει «ξ» και με μια απλή επιμεριστική ιδιότητα όπως κάνουμε και στα μαθηματικά βλέπουμε ότι η λέξη αυτή εδώ και τόσες χιλιετίες δεν άλλαξε καθόλου. Ακόμα πιο κοντά στη Νεοελληνική, ο «άνεμος», που στη Γραμμική Β΄ γράφεται «ANEMO», καθώς και «ράπτης», «έρημος» και «τέμενος» που

είναι αντίστοιχα στην Γραμμική Β' «RAPTE», «EREMO», «TEMENO», και πολλά άλλα παραδείγματα⁸.

Ένα μικρό πείραμα

Ο γνωστός τραγουδιστής Διονύσης Σαββόπουλος έχει διαπιστώσει ότι η προφορά των μακρών και των βραχέων φωνηέντων είναι εγγενής και αυθύπαρκτη στην Ελληνική γλώσσα, παρά την κακοποίηση που έχει υποστεί αυτή με την κατάργηση των τόνων και των πνευμάτων. Όπως περιγράφει και ο ίδιος:

*«Έδωσα σε έναν ανύποπτο νέο που παρευρίσκετο στο στούντιο να διαβάσει λίγες φράσεις. Εκεί μέσα είχα βάλει σκοπίμως την ίδια λέξη ως επίθετο και ως επίρρημα, διότι είχα πάντα την περιέργεια να διαπιστώσω αν προφέρουμε διαφορετικά το ωμέγα από το όμικρον. Μαγνητοφωνήσαμε τις φράσεις 1. Είναι **ακριβός** αυτός ο αναπτήρας και 2. Ναι, **ακριβώς** αυτό ήθελα να πω. Ελάχιστη διαφορά στο αυτί, ο ηχολήπτης μόνο επέμενε ότι το δεύτερο ήταν κάπως πιο φαρδύ. Τότε συνδέσαμε τον παλμογράφο. Το διάγραμμα του επιρρήματος που γράφεται με ωμέγα είναι πολύ πλουσιότερο. Καταπληκτικό! Ο παλμογράφος μου φάνηκε σαν μια σκαπάνη που κάτω από το έδαφος της καθημερινής ομιλίας ανακαλύπτει αυτό που δεν έπαψε ποτέ να υπάρχει, έστω μέσα σε χειμερία νάρκη, αυτό που συνειδητοποίησαν και προσπάθησαν να μνημειώσουν οι Αλεξανδρινοί 2.300 χρόνια πριν. Τίποτε δεν χάθηκε. Όλα υπάρχουν»⁷.*

Άλλωστε η ίδια η γλώσσα είναι ξεκάθαρη. Το «όμικρον» είναι «ο» αλλά μικρό, ενώ το «ωμέγα» είναι και αυτό μεν «ο», είναι μέγα όμως, σαν δύο όμικρον μαζί, και ακόμα και το σύμβολό του είναι πραγματικά σαν δύο όμικρον κολλημένα. Μέγα και σε διάρκεια λοιπόν. Για αυτό όταν θέλουμε να γράψουμε το επιφώνημα θαυμασμού «πω πω», χρησιμοποιούμε ενστικτωδώς το ωμέγα και όχι το όμικρον. Γραμμένο με όμικρον φαίνεται γελοίο.

Πολλοί ίσως να μην καταλαβαίνουν την τεράστια σημασία του πειράματος αυτού. Είναι εκτός όλων των άλλων και μια τρανταχτή απόδειξη για τη συνέχεια της Ελληνικής φυλής, καθώς κάτι τέτοιο θα μπορούσε να παραμείνει στη γλώσσα μόνο περνώντας τη γλώσσα από τον γονέα στο παιδί, σε αντίθετη περίπτωση θα είχε χαθεί.

Υπολογίζοντας όμως έστω και με τις συμβατικές χρονολογίες, οι οποίες τοποθετούν τον Όμηρο γύρω στο 1.000 π.Χ., έχουμε το δικαίωμα να ρωτήσουμε: Πόσες χιλιετίες χρειάστηκε η γλώσσα μας από την εποχή που οι άνθρωποι των σπηλαίων του Ελληνικού χώρου την πρωτοάρθρωσαν με μονοσύλλαβους φθόγγους μέχρι να φτάσει στην εκπληκτική τελειότητα της Ομηρικής επικής διαλέκτου, με λέξεις όπως «ροδοδάκτυλος», «λευκώλενος», «ωκύμορος» κ.τ.λ.; Ο Πλούταρχος στο «Περί Σωκράτους δαιμονίου» μας πληροφορεί ότι ο

Αγησίλαος ανεκάλυψε στην Αλίαρτο τον τάφο της Αλκμήνης, της μητέρας του Ηρακλέους, ο οποίος τάφος είχε ως αφιέρωμα «πίνακα χαλκούν έχοντα γράμματα πολλά θαυμαστά, παμπάλαια...»⁷. Φανταστείτε περί πόσο παλαιάς γραφής πρόκειται, αφού οι ίδιοι οι αρχαίοι Έλληνες την χαρακτηρίζουν «αρχαία»...

Φυσικά δεν γίνεται ξαφνικά, «από το πουθενά» να εμφανιστεί ένας Όμηρος και να γράψει δύο λογοτεχνικά αριστουργήματα, είναι προφανές ότι από πολύ πιο πριν πρέπει να υπήρχε γλώσσα (και γραφή) υψηλού επιπέδου. Πράγματι, από την αρχαία Ελληνική Γραμματεία γνωρίζουμε ότι ο Όμηρος δεν υπήρξε ο πρώτος, αλλά ο τελευταίος και διασημότερος μιας μεγάλης σειράς επικών ποιητών, των οποίων τα ονόματα έχουν διασωθεί (Κρεώφυλος, Πρόδικος, Αρκτίνος, Αντίμαχος, Κιναιίθων, Καλλίμαχος) καθώς και τα ονόματα των έργων τους (Φορωνίς, Φωκαΐς, Δαναΐς, Αιθιοπίς, Επίγονοι, Οιδιπόδεια, Θήβαις...) δεν έχουν όμως διασωθεί τα ίδια τα έργα τους⁶.

Η ευλιγισία

Στα Ελληνικά υπάρχει μία μεγάλη ελευθερία ως προς τον σχηματισμό προτάσεων. Για παράδειγμα η φράση «Ο κλέφτης άρπαξε την τσάντα» μπορεί να διατυπωθεί με τους εξής 6 διαφορετικούς τρόπους:

Ο κλέφτης άρπαξε την τσάντα

Ο κλέφτης την τσάντα άρπαξε

Άρπαξε την τσάντα ο κλέφτης

Άρπαξε ο κλέφτης την τσάντα

Την τσάντα άρπαξε ο κλέφτης

Την τσάντα ο κλέφτης άρπαξε

Η σημασία αυτού δεν είναι καθόλου μικρή. Πρώτα από όλα μπορούμε με τις ίδιες ακριβώς λέξεις να τονίσουμε διαφορετικά πράγματα, αποδίδοντας πιο ακριβείς έννοιες / νοήματα. Για παράδειγμα, όταν ξεκινάμε τη φράση με τη λέξη «άρπαξε», τότε δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στην πράξη, ενώ αν ξεκινήσουμε με τη λέξη «την τσάντα» τότε δίνουμε έμφαση στο αντικείμενο. Μπορούμε να εκφράσουμε καλύτερα τις σκέψεις μας και τον ψυχικό μας κόσμο. Έχουμε πολύ μεγαλύτερη επιλογή, δεν μας περιορίζει η γλώσσα βάζοντάς μας σε καλούπια.

Δεύτερον, μπορούμε να μεταβάλλουμε την ηχητική εκφορά της κάθε φράσεως, ανάλογα ίσως και με τα συμφραζόμενα, ώστε να παράγεται κάθε φορά το πιο επιθυμητό αποτέλεσμα. Αυτή η ιδιότητα της γλώσσας, έχει άμεση επίδραση σε κάτι που αναφέραμε νωρίτερα, στη μουσικότητά της.

Άγνωστες επιδράσεις της γλώσσας μας

Αυτό που οι Έλληνες και ο Όμηρος ε γνώριζαν προ αμνημονεύτων ετών, έρχεται να το επιβεβαιώσει η σημερινή επιστήμη. Η εφημερίδα «Ο Κόσμος του Επενδυτή» (Παράρτημα Δ) δημοσιεύει άρθρο με τον τίτλο «Ο Όμηρος κάνει καλό στην... καρδιά». Δηλαδή αυτό που καταγράφει ο Ιάμβλιχος «Χρήσθαι δέ και Ομήρου και Ησιόδου λέξεσιν εξειλεγμέναις προς επανόρθωσιν» και ο Πλούταρχος στο «Δια μουσικής ίασασθαι»⁷. Η έρευνα αυτή, η οποία υποστηρίζει ότι το να απαγγέλει κανείς στίχους του Ομήρου κάνει καλό στην καρδιά, έχει δημοσιευτεί από τα έγκριτα ξένα περιοδικά «American Journal of Physiology», «Scientific American»¹⁸ και «Time».

Εκτός από την καρδιά, τα αρχαία Ελληνικά φαίνεται να κάνουν καλό και στις περιπτώσεις δυσμάθειας, όπως διαβάζουμε στο άρθρο της εφημερίδας «Καθημερινή» (Παράρτημα Γ). Στο άρθρο υπάρχει βέβαια ένα λάθος που επισημαίνεται από δελτίο τύπου του «Ανοικτού Ψυχοθεραπευτικού Κέντρου»: τα αποτελέσματα της έρευνας δεν αφορούν δυσλεξία αλλά δυσμάθεια²⁰. Τριετής έρευνα που διεξήχθη από το «Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο»¹⁹ δείχνει ότι τα παιδιά που μαθαίνουν αρχαία Ελληνικά έχουν σημαντική βελτίωση σε σχέση με τα άλλα παιδιά, όσον αφορά δοκιμασίες στην αντιγραφή σχημάτων, διάκριση γραφημάτων, μνήμη σχημάτων, μνήμη εικόνων και συναρμολόγηση αντικειμένων. Τα παιδιά και των δύο ομάδων αξιολογήθηκαν με τις ίδιες δοκιμασίες τόσο πριν όσο και μετά από τα μαθήματα των αρχαίων Ελληνικών⁷.

Είδη γραφής

Σήμερα είναι γνωστές τρεις κατηγορίες γραφής, στις οποίες μπορούν να υπαχθούν όλες οι γνωστές γλώσσες του κόσμου. Η ιερογλυφική, η συλλαβική και η αλφαβητική. Μιλάμε πάντα για γλώσσες γραφής και ομιλίας και όχι για νοηματικές, οι οποίες και δεν ενδιαφέρουν το παρόν κείμενο.

- Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι ιερογλυφικές. Είναι οι γραφές στις οποίες κάθε λέξη είναι και ένα ιδεόγραμμα. Είναι προφανές ότι αποτελούν την απλούστερη μορφή γραφής, χρειάζεται όμως να επινοηθεί ένα σύμβολο για κάθε έννοια. Για τον λόγο αυτό οι ιερογλυφικές είναι η πρώτη γραφή που επινόησε ο άνθρωπος.
- Στη δεύτερη ανήκουν οι συλλαβικές γραφές, στις οποίες υπάρχει ένα σύνολο από συλλαβές οι οποίες και αποτελούν τις λέξεις. Παράδειγμα τέτοιας γραφής είναι η περίφημη Γραμμική Β', όπου κάθε συλλαβή αποτυπώνεται με ένα διαφορετικό σημείο-

σύμβολο (88 συνολικά σημεία). Οι συλλαβικές γραφές ήταν το επόμενο βήμα στην εξέλιξη της γλώσσας. Αποτέλεσε σαφή βελτίωση αυτής των ιδεογραμμάτων και πρόδρομος της αλφαβητικής γραφής.

- Τέλος έχουμε την τρίτη κατηγορία, την αλφαβητική / φθογγική γραφή, την οποία χρησιμοποιούμε και σήμερα. Η ευελιξία και ακρίβεια τούτης στην απόδοση των νοημάτων, σε σχέση με τις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες, είναι χαρακτηριστική. Σε όλες τις γραφές τέτοιου τύπου χρειάζονται το πολύ 30 γράμματα, συνδυασμοί των οποίων μπορούν να αποτυπώσουν την οποιαδήποτε λέξη και έννοια.

Μπορεί κάποιος σε αυτό το σημείο να αναρωτηθεί, λοιπόν, για ποιον λόγο αναφέρουμε τη γραφή, ενώ το θέμα μας είναι η γλώσσα. Ο λόγος είναι πολύ απλός. Το σύστημα γραφής έχει άμεση επίδραση στην ίδια τη γλώσσα. Για παράδειγμα, όταν στην Κινεζική αντιστοιχεί ένα μόνο σύμβολο σε πολλές έννοιες (π.χ. «σι» μπορεί να σημαίνει οτιδήποτε από τις ακόλουθες λέξεις «γνωρίζω, είμαι, ισχύς, κόσμος, όρκος, αφήνω, θέτω, αγαπώ, βλέπω, φροντίζω, περπατώ, σπίτι κ.τ.λ.»), αυτό έχει ως συνέπεια να επηρεάζεται και ο προφορικός λόγος. Μια γλώσσα για να θεωρείται σημαντική θα πρέπει να χαρακτηρίζεται εκτός των άλλων και από ακριβολογία. Δεν μπορεί να αφήνει χώρο για παρερμηνείες, ούτε και να παραπέμπει αυτόν που τη χρησιμοποιεί στα συμφραζόμενα μιας λέξης για να καταλάβει το νόημά της.

Έχοντας λοιπόν υπόψιν όλα αυτά, μπορούμε αμέσως να διαπιστώσουμε ότι μια γλώσσα σαν την παραδοσιακή Κινεζική, είναι σαφώς μικρότερης γλωσσικής αξίας από τις υπόλοιπες γλώσσες του πολιτισμένου κόσμου. Ιδιαίτερα η έλλειψη της πρακτικότητάς της έχει γίνει φανερή και στους ίδιους τους Κινέζους που τη χρησιμοποιούν. Το ότι η κάθε λέξη είναι ένα ιδεόγραμμα, σημαίνει ότι υπάρχουν 50.000 ιδεογράμματα¹, τα οποία είναι παντελώς αδύνατον να μάθει κανείς. Ακόμα και οι πιο επιφανείς Κινέζοι ακαδημαϊκοί δεν γνωρίζουν όλα τα ιδεογράμματα της γλώσσας τους. Αντίθετα μια γλώσσα σαν την δική μας μπορεί να αποτυπώσει κάθε πιθανή λέξη χρησιμοποιώντας συνδυασμούς μόλις 24 συμβόλων. Επιπλέον η γλώσσα αυτή καταντάει ένα εξοντωτικό τεστ μνήμης, αντί σαν τις Ευρωπαϊκές να είναι ένα εργαλείο που να ακονίζει το μυαλό.

Τέλος αξίζει να αναφέρουμε ότι μόνο η Ελληνική γλώσσα έχει περάσει και από τα τρία αυτά στάδια στη μακραίωνη πορεία της. Αυτό το γεγονός από μόνο του λέει πολλά. Και αυτό διότι αναγκάστηκε να εξελιχθεί από μόνη της, χωρίς βοήθεια από κάποια άλλη γλώσσα, αφού δεν υπήρχε ισάξια ή ανώτερη γλώσσα από την οποία να μπορεί να δανειστεί στοιχεία.

Αντί επιλόγου

Στην παρούσα μελέτη, έχουν αναφερθεί σχόλια για τη γλώσσα μας κυρίως (για ευνόητους λόγους) ξένων συγγραφέων. Είναι κρίμα που δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε σχόλια από ένα σωρό Έλληνες συγγραφείς καθώς αμέσως το κείμενο θα χαρακτηριστεί ρατσιστικό, φασιστικό, ή οτιδήποτε άλλο. Πρέπει κάποια στιγμή αυτή η ξενομανία να σταματήσει. Αν πει κάτι πρώτα Έλληνας δεν του δίνουμε σημασία, ενώ αν πει το ίδιο ακριβώς πράγμα ξένος τότε αλλάζει το πράγμα και ναι, να το πάρουμε στα σοβαρά. Τέλος, αν κάποιος επιθυμεί να αντικρούσει ή να υποβαθμίσει τη μελέτη αυτή, τότε να ξέρει πως θα πρέπει πρώτα να το κάνει για τον Γκαίτε, τον Βολταίρο και ένα σωρό παγκοσμίως αναγνωρισμένα πνεύματα (Παράρτημα Α). Αναρωτηθείτε το εξής: Εκείνοι τι λόγο έχουν για να εκθειάσουν την δική μας γλώσσα;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Τι είπαν οι ξένοι για τη γλώσσα μας

Στο έργο «Σύντομη ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας» του διάσημου γλωσσολόγου Α. Meillet, υποστηρίζεται με σθένος η ανωτερότητα της Ελληνικής έναντι των άλλων γλωσσών¹⁰.

Ο σπουδαίος Γάλλος συγγραφέας Ζακ Λακαρριέρ είχε δηλώσει

«Στην Ελληνική υπάρχει ένας ίλιγγος λέξεων, διότι μόνο αυτή εξερεύνησε, κατέγραψε και ανέλυσε τις ενδότες διαδικασίες της ομιλίας και της γλώσσας, όσο καμία άλλη γλώσσα»⁴.

Ο μεγάλος Γάλλος διαφωτιστής Βολταίρος είχε πει *«Είθε η Ελληνική γλώσσα να γίνει κοινή όλων των λαών»⁴.*

Ο Γάλλος καθηγητής του Πανεπιστημίου της Σορβόνης Κάρολος Φωριέλ είπε *«Η Ελληνική έχει ομοιογένεια σαν τη Γερμανική, είναι όμως πιο πλούσια από αυτήν. Έχει την σαφήνεια της Γαλλικής, έχει όμως μεγαλύτερη ακριβολογία. Είναι πιο ευλόγιστη από την Ιταλική και πολύ πιο αρμονική από την Ισπανική. Έχει δηλαδή ότι χρειάζεται για να θεωρηθεί η ωραιότερη γλώσσα της Ευρώπης»⁴.*

Η Μαριάννα Μακ Ντόναλντ, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας και επικεφαλής του TLG δήλωσε *«Η γνώση της Ελληνικής είναι απαραίτητο θεμέλιο υψηλής πολιτιστικής καλλιέργειας»⁴.*

Η τυφλή Αμερικανίδα συγγραφέας Έλεν Κέλλερ είχε πει *«Αν το βιολί είναι το τελειότερο μουσικό όργανο, τότε η Ελληνική γλώσσα είναι το βιολί του ανθρώπινου στοχασμού»⁴.*

Ιωάννης Γκαίτε (Ο μεγαλύτερος ποιητής της Γερμανίας, 1749-1832)

«Άκουσα στον Άγιο Πέτρο της Ρώμης το Ευαγγέλιο σε όλες τις γλώσσες. Η Ελληνική αντήχησε άστρο λαμπερό μέσα στη νύχτα»⁴.

Διάλογος του Γκαίτε με τους μαθητές του:

-Δάσκαλε τι να διαβάσουμε για να γίνουμε σοφοί, όπως εσύ;

-Τους Έλληνες κλασικούς.

-Και όταν τελειώσουμε τους Έλληνες κλασικούς τι να διαβάσουμε;

-Πάλι τους Έλληνες κλασικούς⁴.

Μάρκος Τίλλιος Κικέρων (Ο επιφανέστερος άνδρας της αρχαίας Ρώμης, 106-43 π.Χ.)

«Εάν οι θεοί μιλούν, τότε σίγουρα χρησιμοποιούν τη γλώσσα των Ελλήνων»⁴.

Χάμφρεϋ Κίττο (Άγγλος καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Μπρίστολ, 1968)

«Είναι στη φύση της Ελληνικής γλώσσας να είναι καθαρή, ακριβής και περίπλοκη. Η ασάφεια και η έλλειψη άμεσης ενοράσεως που χαρακτηρίζει μερικές φορές τα Αγγλικά και τα Γερμανικά, είναι εντελώς ξένες προς την Ελληνική γλώσσα»⁴.

Ιρίνα Κοβάλεβα (Σύγχρονη Ρωσίδα καθηγήτρια στο πανεπιστήμιο Λομονόσοφ, 1995)

«Η Ελληνική γλώσσα είναι όμορφη σαν τον ουρανό με τα άστρα»⁴.

R. H. Robins (Σύγχρονος Άγγλος γλωσσολόγος, καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Λονδίνου).

«Φυσικά δεν είναι μόνο στη γλωσσολογία όπου οι Έλληνες υπήρξαν πρωτοπόροι για την Ευρώπη. Στο σύνολό της η πνευματική ζωή της Ευρώπης ανάγεται στο έργο των Ελλήνων στοχαστών. Ακόμα και σήμερα επιστρέφουμε αδιάκοπα στην Ελληνική κληρονομιά για να βρούμε ερεθίσματα και ενθάρρυνση»⁴.

Φρειδερίκος Σαγκρέδο (Βάσκος καθηγητής γλωσσολογίας - Πρόεδρος της Ελληνικής Ακαδημίας της Βασκωνίας).

«Η Ελληνική γλώσσα είναι η καλύτερη κληρονομιά που έχει στη διάθεσή του ο άνθρωπος για την ανέλιξη του εγκεφάλου του. Απέναντι στην Ελληνική όλες, και επιμένω όλες οι γλώσσες είναι ανεπαρκείς»

«Η αρχαία Ελληνική γλώσσα πρέπει να γίνει η δεύτερη γλώσσα όλων των Ευρωπαίων, ειδικά των καλλιεργημένων ατόμων»

«Η Ελληνική γλώσσα είναι από ουσία θεϊκή»⁴.

Ερρίκος Σλήμαν (Διάσημος ερασιτέχνης αρχαιολόγος, 1822-1890).

«Επιθυμούσα πάντα με πάθος να μάθω Ελληνικά. Δεν το είχα κάνει, γιατί φοβόμουν πως η βαθεία γοητεία αυτής της υπέροχης γλώσσας θα με απορροφούσε τόσο πολύ που θα με απομάκρυνε από τις άλλες μου δραστηριότητες»⁴. (Ο Σλήμαν μίλαγε άψογα 18 γλώσσες. Για 2 χρόνια δεν έκανε τίποτα άλλο από το να μελετάει τα 2 έπη του Ομήρου).

Γεώργιος Μπερνάρ Σω (Μεγάλος Ιρλανδός θεατρικός συγγραφέας, 1856-1950).

«Αν στη βιβλιοθήκη του σπιτιού σας δεν έχετε τα έργα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, τότε μένετε σε ένα σπίτι δίχως φώς»⁴/

Τζέιμς Τζόυς (Διάσημος Ιρλανδός συγγραφέας, 1882-1941).

«Σχεδόν φοβάμαι να αγγίξω την Οδύσσεια, τόσο καταπιεστικά αφόρητη είναι η ομορφιά»⁴.

Ίμπν Χαλντούν (Ο μεγαλύτερος Άραβας ιστορικός).

«Πού είναι η γραμματεία των Ασσυρίων, των Χαλδαίων, των Αιγυπτίων; Όλη η ανθρωπότητα έχει κληρονομήσει την γραμματεία των Ελλήνων μόνον»⁴.

Will Durant (Αμερικανός ιστορικός και φιλόσοφος, καθηγητής του Πανεπιστημίου της Columbia).

«Το αλφάβητόν μας προήλθε εξ Ελλάδος δια της Κύμης και της Ρώμης. Η Γλώσσα μας βρίθεται Ελληνικών λέξεων. Η επιστήμη μας εσφυρηλάτησε μίαν διεθνή γλώσσα διά των Ελληνικών όρων. Η γραμματική μας και η ρητορική μας, ακόμα και η στίξις και η διαίρεσις εις παραγράφους... είναι Ελληνικές εφευρέσεις. Τα λογοτεχνικά μας είδη είναι Ελληνικά - το λυρικόν, η ωδή, το ειδύλλιον, το μυθιστόρημα, η πραγματεία, η προσφώνησις, η βιογραφία, η ιστορία και προ πάντων το όραμα. Και όλες σχεδόν αυτές οι λέξεις είναι Ελληνικές»⁴.

Ζακλίν Ντε Ρομιγύ (Σύγχρονη Γαλλίδα Ακαδημαϊκός και συγγραφέας).

«Η αρχαία Ελλάδα μας προσφέρει μια γλώσσα, για την οποία θα πω ότι είναι οικουμενική».

«Όλος ο κόσμος πρέπει να μάθει Ελληνικά, επειδή η Ελληνική γλώσσα μας βοηθάει πρώτα από όλα να καταλάβουμε τη δική μας γλώσσα»⁴.

Μπρούνο Σνέλ (Διαπρεπής καθηγητής του Πανεπιστημίου του Αμβούργου).

«Η Ελληνική γλώσσα είναι το παρελθόν των Ευρωπαίων»⁴.

Φρανγκίσκος Λιγκόρα (Σύγχρονος Ιταλός καθηγητής Πανεπιστημίου και Πρόεδρος της Διεθνούς Ακαδημίας προς διάδοσιν του πολιτισμού).

«Έλληνες να είστε περήφανοι που μιλάτε την Ελληνική γλώσσα ζωντανή και μητέρα όλων των άλλων γλωσσών. Μην την παραμελείτε, αφού αυτή είναι ένα από τα λίγα αγαθά που μας έχουν απομείνει και ταυτόχρονα το διαβατήριό σας για τον παγκόσμιο πολιτισμό»⁴.

Ο Βαντρούσκα (Καθηγητής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης).

«Για έναν Ιάπωνα ή Τούρκο, όλες οι Ευρωπαϊκές γλώσσες δεν φαίνονται ως ξεχωριστές, αλλά ως διάλεκτοι μιας και της αυτής γλώσσας, της Ελληνικής»⁴.

Peter Jones (Διδάκτωρ - καθηγητής του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης ο οποίος συνέταξε μαθήματα αρχαίων Ελληνικών προς το αναγνωστικό κοινό, για δημοσίευση στην εφημερίδα «Daily Telegraph»).

«Οι Έλληνες της Αθήνας του 5^{ου} και του 4^{ου} αιώνας είχαν φθάσει την γλώσσα σε τέτοιο σημείο, ώστε με αυτήν να εξερευνούν ιδέες όπως η δημοκρατία και οι απαρχές του σύμπαντος, έννοιες όπως το θείο και το δίκαιο. Είναι μια θαυμάσια και εξαιρετική γλώσσα»¹⁰.

Ντε Γρόοτ (Ολλανδός καθηγητής Ομηρικών κειμένων στο πανεπιστήμιο του Μοντρεάλ).

«Η Ελληνική γλώσσα έχει συνέχεια και σε μαθαίνει να είσαι αδέσποτος και να έχεις μια δόξα, δηλαδή μια γνώμη. Στην γλώσσα αυτή δεν υπάρχει ορθοδοξία. Έτσι ακόμη και αν το εκπαιδευτικό σύστημα θέλει ανθρώπους νομοταγείς - σε ένα καλούπι - το πνεύμα των αρχαίων κειμένων και η γλώσσα σε μαθαίνουν να είσαι αφεντικό»¹⁰.

Gilbert Murray (Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης).

«Η Ελληνική είναι η τελειότερη γλώσσα. Συχνά διαπιστώνει κανείς ότι μια σκέψη μπορεί να διατυπωθεί με άνεση και χάρη στην Ελληνική, ενώ γίνεται δύσκολη και βαρειά στην Λατινική,

Αγγλική, Γαλλική ή Γερμανική. Είναι η τελειότερη γλώσσα, επειδή εκφράζει τις σκέψεις τελειότερων ανθρώπων»¹⁴.

Max Von Laye (Βραβείον Νόμπελ Φυσικής).

«Οφείλω χάριτας στη θεία πρόνοια, διότι ευδόκησε να διδαχθώ τα αρχαία Ελληνικά, που με βοήθησαν να διεισδύσω βαθύτερα στο νόημα των θετικών επιστημών»¹⁰.

E, Norden (Μεγάλος Γερμανός φιλόλογος).

«Εκτός από την Κινεζική και την Ιαπωνική, όλες οι άλλες γλώσσες διαμορφώθηκαν κάτω από την επίδραση της Ελληνικής, από την οποία πήραν, εκτός από πλήθος λέξεων, τους κανόνες και την γραμματική»¹⁰.

Martin Heidegger (Γερμανός φιλόσοφος, από τους κυριότερους εκπροσώπους του υπαρξισμού του 20^{ου} αιώνας).

«Η αρχαία Ελληνική γλώσσα ανήκει στα πρότυπα, μέσα από τα οποία προβάλλουν οι πνευματικές δυνάμεις της δημιουργικής μεγαλοφυΐας, διότι αναφορικά προς τις δυνατότητες που παρέχει στη σκέψη, είναι η πιο ισχυρή και συνάμα η πιο πνευματώδης από όλες τις γλώσσες του κόσμου»¹⁰.

David Crystal (Γνωστός Άγγλος καθηγητής, συγγραφέας της εγκυκλοπαίδειας του Cambridge για την Αγγλική).

«Είναι εκπληκτικό να βλέπεις πόσο στηριζόμαστε ακόμη στην Ελληνική, για να μιλήσουμε για οντότητες και γεγονότα που βρίσκονται στην καρδιά της σύγχρονης ζωής»¹⁰.

Μάικλ Βέντρις (Ο άνθρωπος που αποκρυπτογράφησε την Γραμμική γραφή Β΄).

«Η αρχαία Ελληνική Γλώσσα ήτο και είναι ανωτέρα όλων των παλαιότερων και νεότερων γλωσσών»¹⁰.

R. H. Robins (Γλωσσολόγος και συγγραφέας).

«Ο Ελληνικός θρίαμβος στον πνευματικό πολιτισμό είναι ότι έδωσε τόσα πολλά σε τόσους πολλούς τομείς [...]. Τα επιτεύγματά τους στον τομέα της γλωσσολογίας όπου ήταν εξαιρετικά δυνατοί, δηλαδή στην θεωρία της γραμματικής και στην γραμματική περιγραφή της γλώσσας, είναι τόσο ισχυρά, ώστε να αξίζει να μελετηθούν και να αντέχουν στην κριτική. Επίσης είναι τέτοια που να εμπνέουν την ευγνωμοσύνη και τον θαυμασμό μας»¹².

Luis José Navarro (Αντιπρόεδρος στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ευρωκλάσικα» της Ε.Ε.).

«Η Ελληνική γλώσσα για μένα είναι σαν κοσμογονία. Δεν είναι απλώς μια γλώσσα...»⁶.

Juan Jose Puhana Arza (Βάσκος Ελληνιστής και πολιτικός).

«Οφείλουμε να διακηρύξουμε ότι δεν έχει υπάρξει στον κόσμο μία γλώσσα η οποία να δύναται να συγκριθεί με την κλασσική Ελληνική»⁷.

D' Eichthal (Γάλλος συγγραφέας).

«Η Ελληνική γλώσσα είναι μία γλώσσα η οποία διαθέτει όλα τα χαρακτηριστικά, όλες τις προϋποθέσεις μιας γλώσσας διεθνούς... εγγίζει αυτές τις ίδιες τις απαρχές του πολιτισμού... η οποία όχι μόνον δεν υπήρξε ξένη προς ουδεμία από τις μεγάλες εκδηλώσεις του ανθρωπίνου πνεύματος, στην θρησκεία, στην πολιτική, στα γράμματα, στις τέχνες, στις επιστήμες, αλλά υπήρξε και το πρώτο εργαλείο, - προς ανίχνευση όλων αυτών - τρόπον τινά η μήτρα... Γλώσσα λογική και συγχρόνως ευφωνική, ανάμεσα σε όλες τις άλλες...»⁷.

Theodore F. Brunner (Ιδρυτής του TLG και διευθυντής του μέχρι το 1997).

«Σε όποιον απορεί γιατί ξοδεύτηκαν τόσα εκατομμύρια δολάρια για την αποθησαύριση των λέξεων της Ελληνικής, απαντούμε: Μα πρόκειται για την γλώσσα των προγόνων μας και η επαφή με αυτούς θα βελτιώσει τον πολιτισμό μας»¹⁰.

Ζακ Λάνγκ (Γάλλος Υπουργός Παιδείας).

«Θα ήθελα να δω να διδάσκονται τα Αρχαία Ελληνικά, με τον ίδιο ζήλο που επιδεικνύουμε εμείς, και στα Ελληνικά σχολεία»¹⁰.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Τι είπαν οι Έλληνες για τη γλώσσα μας

Νίκος Γκάτσος

«Πολύ δεν θέλει ο Έλληνας

Να χάσει την λαλιά του

Και να γίνει μισέλληνας

Από την αμυαλιά του»¹⁰

Γιώργος Σεφέρης

«Μα τι γυρεύουν οι ψυχές μας

Πάνω σε καταστρώματα καταλυμένων караβιών

Μουρμουρίζοντας σπασμένες σκέψεις από ξένες γλώσσες;»⁸

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄

«Αρχαία Ελληνικά κατά δυσλεξίας», Καθημερινή 29-05-2004

Γράφει η: Αλεξάνδρα Κασσίμη

Η εκμάθηση της Αρχαίας Ελληνικής, εκτός από μέσο διατήρησης της γλωσσικής παράδοσης, αποτελεί όπλο κατά της δυσλεξίας και άλλων μαθησιακών δυσκολιών, φαινόμενα που κάνουν έντονα την εμφάνισή τους τα τελευταία χρόνια, σύμφωνα με τα συμπεράσματα τριετούς έρευνας του Ανοικτού Ψυχοθεραπευτικού Κέντρου και του Ινστιτούτου Διαγνωστικής Ψυχολογίας. Τα παιδιά που διδάσκονται μαθήματα Αρχαίων Ελληνικών αποκτούν σημαντικό πλεονέκτημα, έναντι αυτών που δεν παρακολουθούν, στην αντιγραφή σχημάτων, διάκριση γραφημάτων, μνήμη σχημάτων και εικόνων καθώς και στη δοκιμασία συναρμολόγησης αντικειμένων, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας.

«Μαθαίναμε περισσότερα γράμματα, όταν πηγαίναμε εμείς σχολείο» λέει στην «Κ» ο 67χρονος Γιώργος Καραντινός, συνταξιούχος μαθηματικός, ο οποίος εξομολογείται ότι «μέχρι σήμερα εξακολουθώ να χρησιμοποιώ όλους τους τόνους και τα πνεύματα σε όλα μου τα χειρόγραφα». Παράλληλα παραδέχτηκε ότι «όταν τα παιδιά μου έπρεπε να μάθουν τη χρήση τόνων και πνευμάτων στη γλώσσα, δυσκολεύτηκαν αρκετά, ενώ εμένα μου φαινόταν περίεργη η υπερπροσπάθεια που κατέβαλλαν για να μάθουν Αρχαία Ελληνικά». Οι σημερινοί μαθητές έρχονται σε επαφή με την Αρχαία Ελληνική γλώσσα στην πρώτη τάξη του γυμνασίου, όπου κάνουν και την πρώτη τους γνωριμία με την... ψιλή, τη δασεία και την περισπωμένη. «Θα ξέραμε καλύτερα την αρχαία γλώσσα, αν τη μαθαίναμε από μικρότερη ηλικία, ενώ θα αποκτούσαμε καλύτερη αίσθηση της σύγχρονης γλώσσας και της ορθογραφίας» εκτιμά ο 17χρονος Γιώργος Δημητρίου, μαθητής Β΄ Λυκείου, ο οποίος θέλει να σπουδάσει Φυσική. Και ο δύο κάνουν λόγο για την ευκολία με την οποία μαθαίνει ένα άτομο το πολυτονικό σύστημα σε νεαρή ηλικία, ενώ η έρευνα του Ανοικτού Ψυχοθεραπευτικού Κέντρου προσθέτει ένα ακόμη στοιχείο. Η εκμάθηση της ιστορικής ορθογραφίας, όπως αποδεικνύουν τα ευρήματα της μελέτης, συμβάλλει στη βελτίωση της ψυχοεκπαιδευτικής ανάπτυξης του παιδιού σε κρίσιμους τομείς, όπως είναι οι αντιληπτικές και οπτικές ικανότητες, λειτουργίες που συνδέονται άμεσα με την εμφάνιση της δυσλεξίας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 50 (αγόρια και κορίτσια) παιδιά ηλικίας 6 έως 9 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε δημόσια σχολεία της Αττικής και ανήκαν σε οικογένειες με κοινό μορφωτικό

και οικονομικό επίπεδο, ενώ παρακολουθούσαν παρόμοιες εξωσχολικές δραστηριότητες. Οι δύο ομάδες ήταν απόλυτα «συμβατές» μεταξύ τους, με μοναδική διαφορά ότι η μία παρακολουθούσε δύο ώρες εβδομαδιαίως μαθήματα Αρχαίων Ελληνικών. Τα παιδιά αξιολογήθηκαν πριν από την έναρξη του σχολικού έτους και μετά την ολοκλήρωσή του, και τα αποτελέσματα ήταν τα προαναφερόμενα.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι μετά την κατάργηση του πολυτονικού συστήματος, που δεν συνοδεύτηκε από καμία απολύτως επιστημονική μελέτη, καταγράφηκε μεγάλη αύξηση κρουσμάτων μαθησιακών διαταραχών.

Καθημερινή, 28-10-2005

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ΄

«Ο Όμηρος κάνει καλό στην... καρδιά»

Επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η απαγγελία της Οδύσσειας και της Ιλιάδας συγχρονίζει αναπνοή και παλμούς

«Ο Όμηρος κάνει καλό στην καρδιά», ισχυρίζονται Ευρωπαίοι επιστήμονες, παραπέμποντας στην αφηγηματική τεχνική του μεγάλου αρχαίου επικού και στις επιδράσεις που μπορεί να έχουν τα έργα του όχι μόνο στην νόηση αλλά και στην ομαλή λειτουργία του ανθρώπινου σώματος. Σε έρευνα που δημοσιεύει το «American Journal of Physiology» υποστηρίζεται ότι ο ξεχωριστός ρυθμός, ο λεγόμενος δακτυλικός εξάμετρος, το αρχαιότερο μέτρο ποίησης με το οποίο ο Όμηρος επέλεξε να γράψει τα έπη της «Οδύσσειας» και της «Ιλιάδας», επιδρά θετικά στον συγχρονισμό της αναπνοής και των παλμών της καρδιάς όταν κάποιος τα απαγγέλλει.

Αργές ανάσες

Όπως υποστηρίζουν οι επιστήμονες, με την απαγγελία στίχων υπό αυτήν την μορφή μπορούν να επιτευχθούν αργές ανάσες που βοηθούν τόσο στην καρδιακή λειτουργία όσο και στην σωστή αναπνοή. Παρακολουθώντας συστηματικά τις αντιδράσεις του οργανισμού 20 ατόμων κατά τη διάρκεια απαγγελίας στίχων από την Ομηρική «Οδύσσεια», ανακάλυψαν μια εκπληκτική επίδραση στον συγχρονισμό των αναπνοών και των καρδιακών παλμών. «Είναι προφανές ότι το εξάμετρο βοηθά τον ανθρώπινο οργανισμό να βρει τον δικό του σωστό ρυθμό», υποστηρίζουν οι ερευνητές. Θεωρείται μια ανακάλυψη ιδιαίτερα σημαντική, τόσο για την κατανόηση των μηχανισμών που βοηθούν στη λειτουργία της καρδιάς και της αναπνοής όσο και για την θεραπεία καρδιακών παθήσεων.

Σωστός τονισμός

Όπως έχει αποδειχθεί, επιδρούν θετικά κυρίως στο κυκλοφορικό σύστημα του ανθρώπινου οργανισμού, καθώς όταν κάποιος τα απαγγέλλει με τον σωστό τρόπο η αναπνοή του περιορίζεται σε έξι εισπνοές το λεπτό, κάτι που βοηθά την καρδιά να λειτουργεί αποτελεσματικά. Άλλες έρευνες έχουν αποδείξει ότι η απαγγελία τους μειώνει την πίεση και

ευνοεί την αποτελεσματική λειτουργία των πνευμόνων. Όσο για τα Ομηρικά έπη, οι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι δεν είναι ανάγκη να διαβάσει κανείς και τους 12.000 στίχους της «Οδύσσειας», αρκεί να απαγγείλει λίγες στροφές περπατώντας και ακολουθώντας τον τονισμό των συλλαβών.

Ο Κόσμος του επενδυτή, 14-08-2004

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε΄

Στοιχεία για πανάρχαια παρουσία των Ελλήνων στην Ινδία

«Λένε ότι στην περιοχή από την οποία πέρασε ο Αλέξανδρος, ανάμεσα στους ποταμούς Ινδό και Κωφήνα, υπήρχε μία πόλη που λεγόταν Νύσα. Την είχε χτίσει ο Διόνυσος, όταν εκστράτευσε εναντίον των Ινδών»²¹.

«Βασιλιά, οι Νυσίοι σε παρακαλούν να σεβαστείς τον Διόνυσο και να τους αφήσεις ελεύθερους και ανεξάρτητους. Όταν ο Διόνυσος υποδούλωσε τους Ινδούς και στράφηκε πίσω προς την Ελληνική θάλασσα, έχτισε, αφήνοντας εδώ τους απόμαχους στρατιώτες του που συμμετείχαν στη λατρεία του, αυτήν την πόλη για να θυμίζει την περιπλάνησή του και την νίκη του. Έτσι και εσύ ο ίδιος έχτισες την Αλεξάνδρεια στον Καύκασο και την άλλη Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο, καθώς μάλιστα έχεις ήδη χτίσει πολλές πόλεις και προτίθεται να χτίσεις κι άλλες, έχεις δείξει μεγαλύτερη δραστηριότητα από τον Διόνυσο. Ο Διόνυσος έδωσε στην πόλη μας το όνομα της τροφού του, της Νύσας, και ονόμασε ολόκληρη την περιοχή Νυσαία. Το βουνό που βρίσκεται κοντά στην πόλη, ο Διόνυσος το ονόμασε Μηρό, διότι κατά την παράδοση ο ίδιος κυοφορήθηκε στον μηρό του Δία. Από τότε η πόλη μας είναι ελεύθερη, εμείς οι ίδιοι ανεξάρτητοι και τα πολιτικά μας ήθη ήρεμα. Και σου έχω και άλλη μία απόδειξη ότι ο Διόνυσος έχτισε την πόλη μας, από όλη την Ινδία μόνο σε εμάς φυτρώνει κισσός.» (Ο κισσός ήταν το ιερό φυτό του Διονύσου)²¹.

«Ανέβηκε στο βουνό που λεγόταν Μηρός με τους εταίρους ιππείς και το άγλημα του πεζικού και το βρήκε κατάφυτο από κισσό [...]. Οι Μακεδόνες αντίκρυσαν με βαθιά ευχαρίστηση τον κισσό, διότι είχαν καιρό να δούνε (δεν υπάρχει στην Ινδία κισσός, όπως δεν υπάρχουν και αμπέλια)»²¹.

«Οι Νυσαίοι όμως δεν είναι Ινδοί. Ίσως να είναι απόγονοι των Ελλήνων εκείνων που ακολούθησαν τον Διόνυσο στην εκστρατεία του στην Ινδία και δεν μπορούσαν πια να πολεμήσουν»²¹.

«...το ότι οι Ινδοί πηγαίνουν στην μάχη κάτω από τον ήχο τυμπάνων και κυμβάλων, και η εσθήτα τους είναι κατάστικτη, όπως των βάρκων του Διονύσου»²¹.

Πηγές

1. <http://www.krassanakis.gr/chinese.htm>
2. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΔΑΥΛΟΣ» τεύχος 204 (Δεκέμβριος 1999).
3. «ΠΡΟΑΛΦΑΒΗΤΙΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΓΡΑΦΑΙ» του Γ. Πετρόπουλου.
4. «ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑΣ – Τι είπαν και έγραψαν οι ξένοι για την Ελλάδα, τους Έλληνες και την γλώσσα τους» του Μ. Παγουλάτου.
5. «Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΙΝΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ ΠΟΥ ΟΜΙΛΕΙ Η ΦΥΣΗ» του Γ. Πρινιγιανάκη.
6. «ΕΛΛΗΝ ΛΟΓΟΣ – ΠΩΣ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΕ ΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΛΟΓΟ» της Α. Τζιροπούλου – Ευσταθίου.
7. «Ο ΕΝ ΤΗ ΛΕΞΕΙ ΛΟΓΟΣ» της Α. Τζιροπούλου – Ευσταθίου.
8. «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ» της Α. Τζιροπούλου – Ευσταθίου.
9. «ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΙΧΝΕΥΣΕΙΣ» του Α. Τζαφερόπουλου.
10. «ΕΙΣ ΟΙΩΝΟΣ ΑΡΙΣΤΟΣ, ΑΜΥΝΕΣΘΑΙ ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ» του Α. Αντωνάκου.
11. «Η ΜΑΓΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ – ΠΛΗΡΗΣ ΚΑΤΑΡΕΥΣΗ ΤΗΣ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ» του Γ. Μπαλή.
12. «ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ» - <http://www.lexicon.gr/>
13. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑ» Τεύχος 5 (Δεκέμβριος 2003).
14. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑ» Τεύχος 25 (Ιούλιος 2006).
15. «ΓΛΩΣΣΑ ΜΕΤ’ ΕΜΠΟΔΙΩΝ» του Ν. Σαραντάκου (Εκδόσεις «του Εικοστού Πρώτου»).
16. «ΜΟΝΟΤΟΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ» της Χ. Τσικοπούλου.
17. «ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» του Α. Τζαρτζάνου.
18. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «SCIENTIFIC AMERICAN» (18/10/2004)
(<http://www.sciam.com/article.cfm;articleID=00075241-741B-1150-B36283414B7F0000>)
19. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» (28/10/2005)
<http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/ w articles civ 1752976 28/10/2005 161 700>
20. «ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ – ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ» <http://www.opc.gr/gr/article.asp?in=5&sub=60&id=626>

21. «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ» του Αρριανού (Εκδόσεις «Κάκτος»).

Γράφτηκε από τον Αλέξανδρο Αγγελή στο: Αντίβαρο, Δεκέμβριος 2007.